

Жаһандану жағдайында өңірлік экономикалық интеграцияның даму үрдістері мен болашағы

Е.Н. Набиев¹, К.Т. Таттымбетова², З.Қ. Самат³

¹Экономика және халықаралық бизнес кафедрасының профессоры, э.ғ.к.

²Экономика және халықаралық бизнес кафедрасының аға оқытушысы, э.ғ.м.

³«Әлемдік экономика» мамандығы бойынша 1-курс магистранты
n.erboz@bk.ru, t_k_t_77@mail.ru, zaure_samatova@mail.ru

^{1,2,3}Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды қ.

Түйіндеме: Өңірлік экономикалық интеграция бірнеше елдердің нарықтарында (аймақтық нарықтар) бір мезгілде тиімді кәсіпкерлік қызмет үшін қолайлы жағдайлар жасау арқылы олардың ресурстарын тиімді пайдалану мақсатында жекелеген елдердің ынтымақтастығын көздейді.

Кілт сөздер: интеграция, жандандыру, кедендік одақ, экономикалық одақ, еркін сауда

Шетелдік экономистердің еңбектерінде экономикалық өзара іс-қимылдың интеграциялық аспектілерін бейнелейтін әлемдік шаруашылықты дамыту үлгілері әзірленуде.

Өңірлік сауданы жандандыру және қазіргі заманғы әлемдік шаруашылықта интеграциялау себептерінің арасында атап өткен жөн:

- мемлекеттер арасындағы "қашықтықты" азайтуға әкелген технологиялық, мәдени және әлеуметтік өзгерістер;

- еларалық операцияларға үкіметтік шектеулерді қысқарту және/немесе толық жою.

- географиялық жақындығы, өйткені көршілер арасындағы экономикалық ықпалдастық алыстағылардан әлдеқайда тиімді.

Сонымен қатар, әлемдік экономикалық практика соңғы жылдары өңірлік интеграциялық топтарды дамытудың мәні мен кезеңдері туралы қолда бар көзқарастарды ұрпақ өрбітті. Б. Балассы сызбасы: еркін сауда аймағы Кеден одағы ортақ нарық төлем одағы - интеграциялық байланыстарды тереңдету бағыттары мен жолдарын қарастыратын саяси интеграция, қазіргі уақытта тек қана жалғыз өңірлік бірлестік ЕО-қа қолданылады. Әлемдегі бар бірлестіктердің көпшілігі интеграцияның бірінші сатысына тоқталды.

Мұндай жағдайдың маңызды себебі ретінде өңірлік бірлестіктерге әртүрлі даму деңгейі бар елдер кіретінін, олардың бірлескен мүдделері еркін сауданы одан әрі дамыту жүрмейтіндігін айтуға болады. Сонымен қатар, әлемдік экономикадағы, әсіресе қаржы саласындағы (елдердің басым көпшілігі әлемдік борышкерлер немесе әлемдік кредиторлар болып табылады) жаһандану экономикалық шешімдер қабылдау және оларды орындау кезінде өз шарттарын білдіретінін ескеру қажет.

Өңірлік интеграция мен жаһанданудың арақатынасы да туындайды.

Бір жағынан, интеграциялық топтар шеңберінде қатысушы-елдерді жалпы әлемдік шаруашылық байланыстарға тарту үшін тікелей алғышарттар құрылуда, ынтымақтастық тәжірибесі жинақталуда.

Өңірлік экономикалық интеграция бірнеше елдердің нарықтарында (аймақтық нарықтар) бір мезгілде тиімді кәсіпкерлік қызмет үшін қолайлы жағдайлар жасау арқылы олардың ресурстарын тиімді пайдалану мақсатында жекелеген елдердің ынтымақтастығын көздейді. Бірқатар мемлекеттердің осындай ынтымақтастығы жеке блоктардың құрылуына әкеледі. Мысалы, Еуропалық Одақ (ЕО), Оңтүстік-Шығыс Азия мемлекеттерінің қауымдастығы (АСЕАН), Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы (ТМД),

Солтүстік Американың еркін сауда келісімі (НАФТА). Құрылған блоктардың әрқайсысының өзіндік экономикалық интеграция деңгейі бар. Сонымен қатар, осы деңгейге байланысты олар әдетте мыналарды ажыратады:

- еркін сауда аймақтары;
- кедендік одақтар;
- ортақ нарық елдері;
- экономикалық одақтар.

Еркін сауда аймақтары экономикалық одақтарға тән аймақтық нарықтардағы экономикалық интеграцияның ең жоғары деңгейіне ие және мұндай интеграцияның ең төмен деңгейі. Еркін сауда аймақтары осы қауымдастықтың жекелеген елдерінің шаруашылық жүргізуші субъектілері арасында сауда операцияларын жүргізу еркіндігімен сипатталады. Кеден одағына мүше елдер сыртқы

экономикалық қызметтің бірыңғай саясатын жүргізеді, ал ортақ нарықты құрған елдер еңбек ресурстарының, капиталдар мен технологиялардың қозғалуымен сипатталады. Сонымен, экономикалық одақтарда экономикалық саясаттың үйлесуі қамтамасыз етіледі. Өңірлік экономикалық интеграцияның қарапайым түрі еркін сауда аймағын құру болып табылады. Мұндай аймақтарда осы қауымдастыққа кіретін елдерде орналасқан шаруашылық жүргізуші субъектілер арасындағы сауда операцияларын жүргізуге барлық кедергілер жойылды.

Өз кезегінде, ортақ нарықта кеден одағына тән барлық белгілер бар. Сонымен қатар, жалпы нарық жағдайында еңбек ресурстарының, капиталдар мен технологиялардың мүмкін болатын қозғалысына барлық шектеулер алынып тасталды. Ортақ нарықты одан әрі дамыту экономикалық одақ құру болып табылады. Соңғысы жекелеген елдердің экономикалық саясатының интеграциясын қамтиды.

Халықаралық аймақтық интеграция - бұл ұлттық экономикалардың жақындасу және жақындасу процесі және белгілі бір аймақтағы елдердің экономикасын, әлеуметтік және саяси қатынастарын реттеудің тиісті механизмдері [1].

Ол өндіріс пен айналымды, экономикалық және саяси құрылымды қамтиды. Осы секторлардың әрқайсысының салыстырмалы түрде тәуелсіз болуына байланысты интеграция бірнеше жеке интеграцияға бөлінеді: ұлттық өндіріс, тауар нарықтары, қаржы нарықтары және экономикалық саясатты қабылдау аймағы. Олардың әрқайсысының өзіндік қарқыны, тереңдігі, тіпті интеграциялық процестің даму аумағы бар. Осы жеке интеграциялардың базалық және үстірт құрылымдағы үйлесуі халықаралық аймақтық интеграцияны құрайды.

Интеграцияның дамуы саяси және заңдастыруды талап ететін сапалы өзгерістерге алып келеді. Келесі саяси-құқықтық нысандар бөлінеді: еркін сауда аймағы, кеден одағы, ортақ нарық, экономикалық одақ және толық экономикалық интеграция.

Еркін сауда аймағы мүше елдер арасындағы тарифтер мен квоталардың жойылуымен сипатталады. Әрбір қатысушы үшінші елдермен сауда жасауда өз ережелерін қолдануға құқылы [2].

Кеден одағын құру тауарлардың блок ішіндегі қозғалысына және бірыңғай сыртқы тарифтің енгізілуіне тарифтік шектеулердің болмауын білдіреді. Кеден одағының саудаға әсері жаңа тауар ағындарын құру және қолданыстағы сауда бағыттарын өзгерту болып табылады. Бірінші әсер кеден одағын құрудың оң нәтижесі ретінде қарастырылуы керек. Бұл кедендік баждардың алынып тасталуы және тиімсіз ұлттық өндірісті қорғаудың басқа шаралары нәтижесінде туындайды. Арзан тауарлардың импорты артқан сайын әлеуметтік байлық өсуде.

Сауда ағындарының ауытқуы кейбір елдердің - импорт көздерін басқаларының алмастыруында көрінеді. Бұл фактордың әсері оң (импорттың арзан көзі), теріс (импорттың қымбат көзі), нөл болуы мүмкін.

Ортақ нарық тек тауарлардың ғана емес, сонымен бірге өндіріс факторларының қозғалысындағы кедергілерді алып тастауымен ерекшеленеді. Бұл шаралар бәсекелестік жағдайларын теңестіруге, халықтың әл-ауқатын арттыруға бағытталған.

Экономикалық одақ - мүше елдер өздерінің экономикалық саясаттарын үйлестіретін «дамыған» ортақ нарық. Нәтижесінде экономиканы мемлекеттік реттеуден туындаған кемсітушілік жоғалады.

Тауарлардың еркін айналымы тарифтік кедендік баждардың, сандық кедергілердің және тарифтік емес шектеулердің болмауымен қамтамасыз етіледі; капитал - либералды ақша-несие саясаты; адамдар - шекараларды ашу, білім беру құжаттарын тану арқылы. Нәтижесінде бәсекелестік күшейеді, нарықтық күштердің еркін дамуы болады.

Толық аймақтық интеграция. Бірнеше автономды ұлттық экономика біртіндеп бір үлкен экономикаға айналады, онда барлық мемлекеттердің мүдделері жеке мемлекеттердің мүдделерінен басым болады.

Міндетті шешімдер қабылдайтын ұлттықтан жоғары реттеуші институттарды құру біртұтас экономикалық саясат жүргізуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі

1. Доғалов А. Н. Макроэкономика: экономикалық мамандықтарға арналған оқулық / А. Н. Доғалов, Н. С. Досмағанбетов. - Алматы : Дәуір, 2012. - 415 б.

2. Камали, Қ. М. Сыртқы экономикалық қызметті мемлекеттік басқару: оқу құралы / Қ. М. Камали. - Алматы : Экономика, 2012. - 102 б.

3. Абдулпаттаев С. Халықаралық қатынастар және Қазақстанның сыртқы саясаты: научное издание / С. Абдулпаттаев. - Алматы: Қарасай, 2012. - 212 б.